

хэлээр цээж бичлэг хийлгэхэд С.Аварзээд хамгийн дээд үнэлгээ авсныг санаж байна. Бас англи хэл сурах хүсэлтэй байсан Ш.Бира О.Хосбаяр бид гуравтай нэг багш уулзаж англи үсгийн дуудлага, ойр зуурын зарим үг, өгүүлбэрүүд асуугаад Ш.Бира арай илүү бэлтгэлтэй байна гэсэн ойлголт өгсөн шиг санагдана. Улсын их сургуульд суралцаж байхдаа нэг орос багшийн байгуулсан англи хэлний дугуйланд цөөхөн цаг сууж "саваагүйтэж" явсан маань бага болов ашигтай болсон нь харатдсан юм.

Бид бэлтгэл анги буюу хөнгөвчилсөн тусгай бүлэгт оролтуу нутгийн оюутнуудын адил нөхцөл, шаардлагатайгаар суралцсан нь эхний үед нэлээд хүнд байсан. Хэрэг дээрээ орос ба өөр нэг гадаад хэлийг нэг зэрэг сурах шаардлагатай болсон юм. Бид цөмөөрөө чармайж эхний 1-2 жилд хоногт 14-16 цаг ажиллаж байсныг санаж байна. Гуравдугаар курсээс гадаад хэл дээрх уран зохиолын номоор ярилцах, орос ба гадаад хэлээр хоёр тийш хөрвүүлэн орчуулах дадлагын хичээлүүдэд ихээхэн анхаарч орос нөхдөөсөө хоцрохгүй байхыг чармайж, багш нараасаа урамтай үг дуулдаг л байлаа.

Эхний хичээлийн жилийн төгсгөлд сургуулийн захирал академик Юрий Павлович Францев гэдэг хүн биднийг хүлээн авч уулзаад "эхний даваатаа" амжилттай давсанд баяр хүргэж цаашид хичээл хүндрэх тусам чармайлт нэмэгдэх шаардлагатай байдаг талаар тодорхой зөвлөн ярьж билээ. Манасан галыг цуцлаар байнга тэтгэхийн адил гадаад хэлний мэдлэгтээ өдөр бүр сэлбэж байхыг зөвлөснийг үргэлж санаж бололцооны хэрээр сахин дагахыг анхаардаг байсан боловч тэр бүр олигтой хийж чадахгүй едийг хүрлээ. Цөлөөнд гарсан хойн цагийн бололцоо илүү байвч тунгаан тогтоох оюуны чадвар хомсдог байгаад харамсах юм. Эхний жилийг дуусгаад Улаанбаатарт ирэхэд маршал Чойбалсан, Н.Лхамсүрэн нар бас бидэнтэй уулзаж сурлагыг сахилга, аж байдлын талаар сонирхон асуугаад өгсөн дүгнэлт, яриан нь байдлаас ажиглаад сургуулийн захиргаа болон ЭСЯ-ны бодолт үнэлэлттэй тэд урьдчилан танилцсан бололтой гэсэн сэтгэгдэл төрч байж билээ. ОУХДС биднийг амжилттай суралцсан гэж үнэлсэн байхад манай ГЭЯ зүгээр л сурч байгаа юм байна гэж байж билээ. Түүрүүчийн нь биднийг урамшуулахад чиглэж байсан бол сүүлчийнх нь илч чармайлт хэрэгтэйг бидэнд сануулахыг анхаарсан нь тэр биз ээ. Ийнхүү халамж анхаарал биднийг улам хичээх, чармайх барилд сургаж байсан гэж боддог. Харин захиа сануулгыг ухамсарлаж хүлээн авч хүсэл, чадвар, ухамсар газар сайгүй элбэг байдаггүйг энэ сургууль манайх оюутан сургасан олон жилийн туршлага, жишээн дээр тодорхой харсныг энд дурдах байна.

ОУХДС-ийг төгсөөд миний мэдлэгийн хүрээ тэлсэн, юмыг ухааж болох талаар нэлээд бойжин төлөвшсөнийг байнга талархалтай ажлаар явдаг юм. Гэвч өмнөх суурь мэдлэг маань даанч хомс байсан учраас улам ихийг сурахад олигтой тушиг тулгуур болоогүй ажиллах төлөг мэдэрсээр байлаа. Ерөнхий мэдлэгийн доголдлын нөлөөтэй жилд олон янзаар тусдаг байлаа. Аливаа үйл явдал үүсч ажлаараас өмнө түүний өнгө аясын эхний илэрлээр нь таньж байхад бэлтгэлтэй хандах чадвар тааруухан байдаг байлаа. Үүнээс өмнө олт хоцрохгүйн тулд бусдын бэлэн мэдээлэл, дүгнэлтэд тулгуур явдал ховоргүй гардаг байлаа.

Нарийн асуудлаар туршлагатай хүмүүсийн тойруу, хэрсүү санааг мэдэрэх, мөн өөрийн санааг эвтэй, уян илэрхийлэх талаар туршлагатай байлаа. Надтай ойртож дасалцсан Ази-Африкийн зарим улсуудад тоглоом шоглоомоор наймай "аманцар" гэдэг байсан нь нэгийг туршидаг л байлаа. Харин гүжрэвтэр хэллэгтэй ч гэсэн санаагаа тодорхой байр сууриа сэхээтэй хамгаалах чадвартай гэж өрнө, дорнын улсуудад нэгтэй нэлээд хүн үздэг байсныг 1976 онд наймай Жөневээс мэдэж гэж байхад Зэвсэг хураах хороо (бага хурал)-ны хэд хэдэн гишүүн наймай үдэж хэлсэн үгнээс ойлгож их урамшсан билээ. Одоо наймай маань нимгэрэн буурсаар л байна.

2. Анхны алхмууд

Арддын хувьсгалын 30 жилийн ойн өмнөхөн, Москвагийн ОУХДС-ийн хөнгөл хэсгийн анхны төгсөлт болж Ш.Бира, Б.Лочин, Т.Пүрэвжал, О.Хосбаяр бид тав (С.Аварзээд өвчний шалтгаанаар нэг жил эмчлэгдсэн) 7 дугаар сарын эхээр Улаанбаатарт ирсэн юм. Таван жилийн хугацаанд байдал их өөрчлөгдсөн нь мэдрэгдэж байв.

1949 онд БНХАУ-ыг хүлээн зөвшөөрч дипломат харилцаа байгуулсан нь манай хувьд түүхэн учир холбогдолтой зүйл болсон учраас түүний өмнөхөн 1948 онд БНАСАУ-тай бас албан ёсны харилцаа байгуулагдсан байв.

30 жилийн ойн баярт оролцохоор тэр үеийн "ардын ардчилсан" 9 дугаар тунгуй дотор БНХАУ-ын өндөр хэмжээний төлөөлөгчид анх удаа манай улс тусгаарлагдсан байдлаас ангижирч байгаагийн талаар ярих болсон юм.

1949-аад оны эхээр Ази, Номхон далайн бүс нутгийн нэлээд олон улс төрийн тухайлбал, Солонгосын хойг ба Энэтхэг-Хятадад хоёр талын мөргөлдөөний түймэр дүррэлээж түгшүүртэй байсан хэдий ч манай улсын олон улсын байдал бэхжиж, харилцаа нь өргөжихөд